

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Барановська О. В.
Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)

СКЛАДОВІ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКА СТАРШОЇ ШКОЛИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ЖИТТЄВОГО ВИБОРУ

У сучасних умовах питання готовності старшокласників до здійснення життєвого вибору стає надзвичайно актуальним. Вибір професії, яка буде відповідати як особистим прагненням, так і потребам суспільства та ринку праці, вимагає усвідомленості, відповідальності та зрілості. Одним із головних завдань профільного навчання є підготовка випускників до цього вибору. Досвід країн із розвиненою системою профільної освіти демонструє, що ключовим пріоритетом є створення умов для індивідуалізації освітнього процесу, орієнтованого на інтереси й можливості учнів, а також на потреби економіки. Це досягається через адаптивні навчальні програми, що враховують інтереси та здібності кожного учня, а також завдяки тісній співпраці з бізнесом та промисловістю для забезпечення учнів актуальними професійними компетенціями. В Україні фахівці наголошують, що завдання профільної середньої освіти полягає в тому, щоб розкрити потенціал і нахили молоді, що стане запорукою їхньої успішної інтеграції в ринок праці. Для ефективного виконання цього завдання важливо застосовувати освітні стратегії, спрямовані на персоналізацію освітніх траєкторій учнів, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, інтересів і здібностей (Топузов, Малихін, Алексеева & Арістова, 2024; Шелестова & Барановська, 2024).

Підготовка до здійснення життєвого вибору включає кілька ключових складових, що охоплюють важливі наскрізні вміння, ключові компетентності та якості, які необхідні молодій людині для успішної діяльності в умовах постійно змінюваного світу. Ці складові передбачають розвиток соціальних навичок, здатність працювати в цифровому середовищі, критичне мислення та адаптивність. Вони також сприяють формуванню гнучкості й готовності до саморозвитку, що є важливим для успішної інтеграції в професійне та суспільне життя. Виходячи з вимог нового соціального середовища, ми виокремили *основні складові готовності старшокласників до здійснення життєвого вибору*: компетентний читач; грамотний користувач в інформаційному просторі; ефективний командний комунікатор; свідомий громадянин України.

1. *Випускник як компетентний читач.* Читання має стати щоденною практикою людини та основою освіти протягом життя, стати одним із важливих чинників розвитку особистості та її самореалізації. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (2023) визначає читання не лише як інструмент навчання, а й як ключову складову розвитку людини

протягом усього життя. Вона підкреслює важливість формування читацької грамотності, яка стає основою для здобуття якісної освіти, розвитку критичного мислення та здатності адаптуватися до викликів сучасного світу. Згідно зі стратегією, читання сприяє не лише інтелектуальному, але й особистісному розвитку, допомагає виховувати відповідальних громадян, здатних аналізувати інформацію, ухвалювати зважені рішення та вміло використовувати знання для досягнення своїх життєвих цілей. Це особливо актуально в умовах цифрового суспільства, де доступ до інформації є безмежним, а вміння критично оцінювати її зміст стає необхідною навичкою (3). Таке бачення перегукується з вимогою старшої школи розвивати в учнів не лише читацькі та інформаційні компетенції, але й здатність навчатися протягом життя, бути відповідальними користувачами інформації та активно адаптуватися до змін. Формування читацької компетентності (грамотності) учня сприяє якісному навчанню, розвитку критичного мислення й забезпечує здатність до осмислення та аналізу інформації, що є необхідним для майбутнього професійного зростання. У сучасних умовах реалізація життєвих планів старшокласників тісно пов'язана з їхньою здатністю до безперервного навчання, пошуку відповідних ресурсів для саморозвитку, а також вмінням аналізувати суспільні потреби. Важливо навчитися ефективно обробляти інформацію з різних джерел, критично оцінюючи її достовірність та відкидаючи шкідливі або неправдиві дані (Барановська, 2022; Почупайло, 1994; Почупайло, 1997).

2. Випускник як грамотний користувач в інформаційному просторі. Інформаційно грамотний користувач має забезпечити вміння здобувати, передавати та перетворювати інформацію в різних галузях людської діяльності для якісного виконання освітніх та професійних функцій, його духовну безпеку, змогу протистояти ворожій пропаганді, розуміння сутності конфлікту цінностей тоталітарного та демократичного спрямування. Високий рівень інформаційної та цифрової компетентності дозволяє випускнику не лише успішно працювати з інформацією, а й розуміти її природу та значення, що забезпечує здатність ефективно отримувати, аналізувати, передавати й використовувати інформацію в різних сферах діяльності, протистояти дезінформації та розрізняти конфлікти між демократичними та тоталітарними цінностями. Випускник як інформаційно грамотний користувач має розвинути вміння критично аналізувати інформаційні потоки, що дозволить йому відрізняти правдиву інформацію від дезінформації та пропаганди, особливо в умовах інформаційної війни, захищаючи свій світогляд, і духовну безпеку. Високий рівень цифрової компетентності допомагає випускнику не лише здобувати інформацію, а й ефективно передавати її, перетворюючи на зрозумілі й практичні знання для використання в освітній, професійній та громадській діяльності. Це сприяє розвитку навичок роботи в команді та участі в суспільному житті. Інформаційна грамотність на якісному рівні забезпечує розуміння глобальних соціальних і політичних процесів, що дозволяє людині формувати власну громадянську позицію. Це включає здатність розуміти і

розрізняти цінності демократичних та тоталітарних систем, що сприяє активній громадянській участі та захисту демократичних принципів (Барановська, 2008; Барановська, 2006; Барановська, 2000; Почупайло, 1996).

3. *Випускник як ефективний командний комунікатор.* Для успішної діяльності в колективі необхідно мати розвинуті комунікативні навички, зокрема вміння взаємодіяти з іншими в команді як письмово, так і усно. Соціальна компетентність є ключем до продуктивної співпраці, що особливо важливо як у навчальному процесі, так і в професійному житті. Складовими готовності працювати в команді ми виокремлюємо: А) Розвинуті комунікативні навички для роботи в колективі. Ефективне функціонування в команді вимагає від випускника вміння взаємодіяти з іншими як усно, так і письмово, що є ключовим для продуктивної співпраці в навчальному та професійному середовищі. Соціальна компетентність дозволяє людині ефективно досягати спільних результатів, беручи участь у командних проектах і сприяючи успішній комунікації та роботі над спільними завданнями. Б) Вміння співпрацювати для досягнення цілей. Для ефективної співпраці в команді необхідно розвивати низку важливих навичок: визначати спільну мету та планувати послідовність дій групи для досягнення результату; обирати роль у команді відповідно до своїх навичок і здібностей, координувати свої дії з іншими; брати участь у творчих проектах як засіб взаємодії через мистецтво, що передбачає не лише виконання ролей у творчому процесі, але й обговорення результатів з іншими учасниками, з повагою до їхнього вибору; вміння створювати інформаційні продукти в команді, розуміючи свої внески та аналізуючи успіхи й недоліки на шляху до спільної мети. В) Формування соціальної компетентності через етапи розвитку. Процес формування соціальних навичок є поетапним і включає такі етапи: соціальна адаптація (пристосування до нових соціокультурних умов); соціальна ідентифікація (інтеграція в суспільство через усвідомлення своєї ролі в різних групах та отримання соціального статусу); індивідуалізація (розвиток унікальних рис особистості, які роблять людину цінною для соціуму) та персоніфікація (самовизначення, що допомагає реалізовувати власні амбіції та впливати на середовище свого існування). Г) Важливість командної роботи та соціальної стійкості. Активний член суспільства повинен мати здатність налагоджувати партнерські стосунки, працювати в команді, ефективно протистояти негативним впливам та обстоювати власні переконання. Важливо також формувати почуття власної гідності та відповідальності за свої рішення та дії в соціумі. Д) Технології формування комунікативної компетентності. Розвиток комунікативних навичок здійснюється через: діалогічні технології (вести конструктивні діалоги, слухати співрозмовника, ставити та відповідати на запитання); дискурсивні технології (розвиток вміння формулювати думки та обґрунтовувати їх; технології навчання у співпраці (розвиток навичок взаємодії у командній та груповій роботі); ігрові технології (розвиток вмінь слухати, висловлювати свої думки та бути толерантними до думок інших у вільній взаємодії). Ці технології забезпечують необхідний фундамент для успішної комунікації як у навчальному процесі, так і в подальшому професійному житті

(Барановська, 2022).

4. *Випускник як свідомий громадянин України*. Формування національно-культурної ідентичності та громадянської компетентності базується на розумінні та збереженні національних цінностей, культури та мови. Це сприяє розвитку громадянської відповідальності й свідомості, що допомагає випускнику усвідомлено брати участь у суспільному житті. Можна виокремити кілька важливих складових: А) Формування національно-культурної ідентичності через освіту. Формування національно-культурної ідентичності учнів має ґрунтуватися на розвитку національного світогляду, культури та мови. Це допомагає виховувати відповідальне ставлення до рідної мови, усвідомлювати її важливість як ключа до національної пам'яті та культурної спадщини. Формування українського менталітету сприяє глибшому розумінню національної ідентичності та допомагає зберігати автентичні традиції. Б) Виховання духовно багатого особистості через культуру та історію. Викладання предметів, пов'язаних з українською культурною спадщиною, допомагає формувати у старшокласників глибоке розуміння своєї національної ідентичності та усвідомлення власної ролі у збереженні та розвитку національної культури. В) Роль національної пам'яті в освітньому процесі. Збереження національної автентичності та традицій є важливим аспектом формування громадянської компетентності. Школа повинна сприяти осмисленню національної пам'яті, історії українського народу та культурних цінностей, що робить учнів свідомими громадянами. Вивчення історії, культури та літератури є невід'ємною частиною процесу виховання свідомих і відповідальних громадян, які шанують своє минуле та активно впливають на своє майбутнє. Г) Виклики для формування громадянської компетентності в сучасному світі. Сучасне українське суспільство стикається з низкою викликів, таких як захист територіальної цілісності України та формування політичної нації. Формування громадянської компетентності є особливо важливим на етапі старшої школи, коли закладаються основи активної громадянської позиції. Мова, література (художня та документальна) виступають важливими засобами для розвитку громадянської свідомості, формування патріотичних цінностей та готовності брати відповідальність за майбутнє своєї країни (Барановська, 2024).

Отже, у сучасних умовах готовність старшокласників до здійснення життєвого вибору є критично важливим аспектом їхнього розвитку. Вибір професії, який відповідає особистим прагненням і потребам суспільства, вимагає усвідомленості, відповідальності та зрілості. Профільне навчання повинно орієнтуватися на індивідуальні інтереси та здібності учнів, а також на вимоги ринку праці, щоб забезпечити успішну інтеграцію молоді в професійне життя. Ключовими складовими цієї підготовки є формування читацької, інформаційної, комунікативної та соціальної компетентностей, критичного мислення, громадянської відповідальності. Формування такої готовності сприяє вихованню свідомих, відповідальних громадян, готових до активної участі у суспільстві та адаптації до змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська, О. (2000). Формування інформаційної культури учня. *Шлях освіти*. №3, 31–34.
2. Барановська, О. В. (2006). Інформаційна компетенція – ключова компетенція випускника профільної школи. *ЦППО*. [Електронний ресурс]. 18 грудня 2006. URL: <http://www.cippe.edu.ua/forum/viewtopic.php?t=120&highlight=&sid=783d986e99a9c663498106>
3. Барановська, О. В. (2008). *Інформаційна компетенція: дидактичні підходи, технологія формування, передовий досвід* : Практико зорієнтований посібник. Запоріжжя : Хортиця.
4. Барановська, О. В. (2022). Розвиток соціальної взаємодії учнів початкової школи засобами підручника. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XII: Якісні дослідження для покращення життя людини* / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін–Ужгород–Перемишль: Посвіт, 38–40.
5. Барановська, О. В. (2022). Уміння читати з розумінням: компенсація освітніх втрат учнів початкової школи в умовах воєнного часу. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі: зб матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 листопада 2022 р.* / за наук. ред. доктора педагогічних наук професора, дійсного члена (академіка) НАПН України Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти О. Топузова; доктора педагогічних наук професора О. Малихіна. Київ: Видавництво «Людмила», 78–82.
6. Барановська, О. В. (2024). Формування громадянської компетентності старшокласників: основні пріоритети в умовах воєнного часу. *Конструювання компетентнісно орієнтованого змісту повної загальної середньої освіти: збірник матеріалів науково-методичних семінарів і науково-практичної конференції, організованих і проведених у 2023/2024 н. р. за участі відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України* [Електронне видання] / відп. ред. Д.О. Пузіков. Київ: Педагогічна думка, 36–45. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742239>
7. Почупайло, О. В. (1994). *Формування читацьких умінь в учнів I–IV класів*. [дис. канд. пед наук]. Нац. пед. Ун-т ім. О. Горького, Київ.
8. Почупайло, О. В. (1996). Інформаційні вміння – складова навчальної культури учня. *Педагогіка і психологія*. № 4, 95–102.
9. Почупайло, О. В. (1997). Програма формування читацьких умінь у школярів. *Початкова школа*. № 10, 29–38.
10. *Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія»*. (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>
11. Топузов, О. М., Малихін, О. В., Алексеева, С. В., & Арістова, Н. О. (2024). *Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у профільній старшій школі* : методичний посібник. Київ :

Видавничий дiм «Освiта». URL:
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741094/1/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf>

12. Шелестова, Л. В., & Барановська, О. В. (2024). *Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у початковій школі: методичний посiбник / наук. ред. д. пед. наук, проф. О. В. Малихiн. [Електронне видання]. Київ : Видавничий дiм «Освiта». URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742079>*

Вдовичин Т. Я.

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
(Дрогобич, Україна)*

Пiцур В. В.

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
(Дрогобич, Україна)*

АНАЛІЗ ЗМІН В НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ З ІНФОРМАТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Впровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на освіту, змусивши адаптуватися до нових умов та викликів. Цей період приніс серйозні зміни, які стосуються як організації навчального процесу, так і доступу до освіти для різних категорій учнів.

Найбільшим чином це стосується дітей, які проживають на окупованих територіях або в зонах активних бойових дій, що часто мають обмежений доступ до освіти, а деякі змушені навчатися самостійно через неможливість виходу на зв'язок із навчальними закладами. Переміщені особи також стикаються з труднощами щодо інтеграції в нові навчальні заклади, різницею в навчальних програмах, що повинні бути скоригованими з врахуванням умов воєнного часу.

Навчальний процес під час війни може відбуватися у спеціальних безпечних зонах чи укриттях. Заклади освіти розробили плани евакуації та проводять навчання з цивільної оборони, щоб підготувати учнів до можливих надзвичайних ситуацій. У школах акцент робиться на наданні знань та навичок, які можуть бути корисними в надзвичайних ситуаціях, наприклад, основи домедичної допомоги.

Багато шкіл перейшли на дистанційне або змішане навчання через загрози для безпеки учнів, тому виникла потреба у забезпеченні учнів технічними засобами для онлайн-навчання, що не завжди є можливим. Використання цифрових технологій стало невід'ємною частиною навчального процесу під час війни, платформи для онлайн-навчання, відеоуроки, електронні бібліотеки та інтерактивні навчальні матеріали значно полегшують доступ до знань. Ширше